

nosilci z veliko začetnico napisane Kulture.

Dragi moji bratje in moje sestre: Rada vas imam! Še kako dobro se zavedam, tudi v imenu tiste poniglave politike naših slovenskih državnikov, ki se tega sploh ne ali pa premalo zavedajo, da je vaš obstoj na senčni strani Alp še kako povezan tudi z našim obstojem na sončni strani Alp. In da – goreče upam, da do tega ne bo prišlo – ko boste v vašem boju za slovenski jezik in narod omagali vi, smo na vrsti mi na sončni strani Alp.

In prisrčna hvala, ker z vami, ki ste neskončno prekaljeni in preizkušani v boju za obstanek slovenskega naroda in jezika, lahko obhajam naš največji Slovenski kulturni praznik – Prešernov dan.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 20. 2. 2006

Strokovni članek/1.04

Zvezda Delak Koželj

SODOBNI VIDIKI DOMAČIH IN MEDNARODNIH PREDPISOV TER DOKUMENTOV NA PODROČJU VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE

Financiranje in vloga lastnika

Izvleček

Evropska unija, katere del smo od leta 2004, je pristojnosti s področja kulture, varstva kulturne dediščine in urejanja prostora prepustila posameznim državam. Le varstvo okolja, ki se tiče tudi kulturne dediščine, je eno od ključnih področij skupne evropske pravne ureditve.

Mednarodne konvencije s področja varstva¹ kulturne dediščine neposredno zavezujejo podpisnice k njihovem izvajanju. Vrsta deklaracij in resolucij z varstvenega področja kot političnih dokumentov usmerja in zavezuje k operativnim dejanjem v prid varstva.

Prispevek ugotavlja naše dejansko (prepočasno) sledenje tem dokumentom in ugotavlja naše pomanjkljivosti in (še neuresničene možnosti) pri uveljavljanju vloge lastnika, kakor tudi ustreznega financiranja varstvene dejavnosti, tako v varstveni zakonodaji kakor tudi osrednjih državnih dokumentih.

Abstract

*The European Union, which Slovenia joined in 2004, leaves the responsibilities in the field of culture, cultural heritage protection and spatial planning to the individual states. Only the environment protection related also to cultural heritage is one of the key fields of the *acquis communautaire*.*

International conventions covering cultural heritage protection² directly oblige signatories to implement them. A number of declarations and resolutions in the field of protection as well policy documents provide guidelines and impose obligations to take steps towards protection.

This contribution examines our present too slow compliance with these documents, as well as our deficiencies and (yet unrealised possibilities) in the establishment of the role of the owner, and also in providing suitable financing of the protection activity both in the protective legislation and in key national documents.

Uvod

Zaradi državnostvornega pomena kultura ni bila prenesena na področje, s katerim bi se ukvarjala Evropska unija, ostala je v pristojnosti nacionalnih držav.

Edina izjema je kulturno sodelovanje (v pomenu tako imenovane subsidiarnosti), ki dopušča Evropski uniji, da se vanj vključuje s programi. »Dejavnost skupnosti je namenjena spodbujanju sodelovanja med državami članicami in, če je to treba, podpiranju in dopolnjevanju njihove dejavnosti na naslednjih področjih:

- izboljševanje poznavanja in razširjanja kulture in zgodovine evropskih narodov;
- ohranjanje in varstvo kulturne dediščine evropskega pomena;
- nekomercialna kulturna izmenjava;
- umetniško in književno izražanje, tudi na avdio-vizualnem področju.«³

¹ *Varstvo*: kot prevod iz angl. *protection* je podrejen pojem in obsega zakonsko, upravno in strokovno dejavnost. *Ohranjanje*: kot prevod iz angl. *conservation* je najširši pojem. Združuje vse vrste politik, strategij, zakonskih, upravnih in tehničnih ukrepov in dejavnosti v povezavi z dediščino. *Zaščita*: kot prevod iz angl. *preservation* pomeni konkretne ukrepe in aktivnosti, katerih namen je preprečevanje neželenih sprememb in slabšanja stanja dediščine.

² *Protection* (in Slovene *varstvo*) is a subordinate term and encompasses legal and professional activities and those connected to public administration. *Conservation* (in Slovene *ohranjanje*) is the widest term. It encompasses all sorts of policies, strategies, legal, public administration and technical measures connected to the heritage. *Protection* (in Slovene *zaščita*) means the concrete measures and activities, the intention of which is to prevent undesired changes and worsening of the condition of heritage.

³ 128. čl. Pogodbe o Evropski Uniji (*Uradni list RS, Mednarodne pogodbe št. 7/04*). Ta člen se bo predvidoma prenesel tudi v t. i. Ustavno pogodbo Evropske unije.

Kakor kultura, je tudi urejanje prostora v Evropski uniji prepuščeno posameznim državam. Le varstvo okolja je eno ključnih področij skupne evropske pravne ureditve, ki se tiče tudi trajnega ohranjanja nepremične kulturne dediščine.

Kultura si je le težko in počasi pridobila svoj prostor v skupni evropski politiki s tremi kulturnimi programi, ki so se leta 2000 združili v enotno Kulturo 2000 s simboličnim proračunom. Vsa velika sredstva za kulturo so se posredno zagotavljala prek drugih programov, predvsem strukturnih skladov. Vzpostavili so jih leta 1989 kot mehanizem, s katerim naj bi dosegli enakomernejši regionalni razvoj in uveljavili podporo programom in projektom na področjih: zaposlovanja, regionalnega razvoja, turizma, informativne tehnologije, socialne integracije, kakovosti življenja. Zaradi slabe organiziranosti ob zapletenih mehanizmih in visokih zahtevah glede priprave projektne dokumentacije so bile države (še posebno) kandidatke bolj ali manj (ne)učinkovite pri konkuriranju za evropski denar v Kulturi 2000. Pri nas uspešno razvijamo projekte predvsem na področju revitalizacije kulturnih spomenikov in koncipiranja multimedijskih centrov.

Podlaga za naše zajemanje iz strukturnih skladov je Državni razvojni program 2002–2006⁴ z jasnimi prioritetami: konkurenčnost gospodarstva, razvoj človeških virov in regionalni razvoj. Zastavljen je bil na podlagi evropskih navodil: kakor v Evropski uniji, je tudi tu kultura vključena posredno, prek splošnih ciljev, kar pomeni možnost črpanja sredstev le prek širših projektov.

Zakaj tak uvod? Opozoriti želimo na nove naloge kulture in dejavnosti, ki se varstveno ali kako drugače vežejo na kulturno dediščino in ki smo jih prisiljeni spoštovati in sprejeti. Po drugi strani pa nam tudi prinašajo doslej še nepoznane možnosti. Po poskusih ideološke instrumentalizacije kulture v nekdanjem političnem sistemu, nam ob naši neaktivnosti oziroma neupoštevanju novih dejstev preti ali pretirana ekonomizacija ali marginalizacija naše dejavnosti.

Če prenesemo predstavljena dejstva na področje varstva kulturne dediščine, bomo lažje opredelili bojzani glede omenjene odrinjenosti in neučinkovitosti našega delovanja, če že ne razvoja in uspešnosti delovanja varstvene dejavnosti.

Mednarodni predpisi in dokumenti, ki obravnavajo varstvo kulturne dediščine

Kot je znano, slovenska ustava omogoča neposredno izvajanje določb mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je Slovenija. Konvencije, deklaracije in resolucije s področja varstva kulturne dediščine kot politični dokumenti usmerjajo in zavezujejo podpisnice v operativno delovanje v prid varstva. Od samega njihovega izvajanja, prilagoditve in ustrezne konkretizacije domačih predpisov ter strokovne usposobljenosti varstvene stroke je odvisna uspešnost neposrednega varstva. Slovenija kot država kljub podpisom in ratifikaciji še vedno ni pristopila k izvajanju nekaterih starejših priporočil, predvsem s področja celostnega ohranjanja stavbne in naselbinske dediščine ter varovanih območij, ki so skupno delo narave

in človeka kot delov kakovostnega življenjskega bivalnega okolja. Ti dokumenti se v Evropi pripravljajo od srede sedemdesetih let 20. stoletja.

Že leta 1976 je Odbor ministrov Sveta Evrope v posebni resoluciji priporočil vladam držav članic, naj svoje notranje sisteme zakonov in predpisov prilagodijo zahtevam »celostnega ohranjanja«⁵ stavbne dediščine, kar je dobilo vso strokovno in politično uveljavitev v Granadski,⁶ Malteški⁷ in Evropski krajinski⁸ konvenciji.

Za izvedbo načel in vodil iz predstavljenih krovnih dokumentov Svet Evrope pripravlja še posebna priporočila za najpomembnejša področja, vezana na celostno ohranjanje dediščine, kot npr.: izobraževanje strokovnjakov, pospeševanje obrti, vezanih na obnovitvene posege, dokumentiranje, trajnostni razvoj⁹ (tudi) turizma, varstvo dediščine pred naravnimi nesrečami, propadanjem, onesnaževanjem, nezakonitimi dejanji, do usmeritev za varstvo posameznih tipov dediščine.

Neizvajanje ratificiranih konvencij in vrste priporočil, ki urejajo posamezne vidike dejavnosti, zvrsti dediščine ali varstvenih ukrepov, je posebno zaskrbljujoče še zato, ker novejša evropske usmeritve nadgrajujejo takrat zastavljeno celostno ohranjanje dediščine z novimi zahtevami. Slovenija še ni obvladala temeljnih veččin takega pristopa, nedvomno tudi zaradi dejstva, da se resor kulture ne zaveda svoje iniciativne vloge pri tem. Za uveljavljanje konvencij so nujne večja vloga države, posebne strategije in prilagoditve na področju varstva in ohranjanja dediščine, s poudarjeno odgovornostjo prostorskega in razvojnega načrtovanja ter prilagoditve kulturne, okoljske in prostorske politike.

V mednarodnem političnem in strokovnem prostoru se je v zadnjih 30 letih povečal pomen kulturne dediščine, strokovni

⁴ Ministrstvo za gospodarstvo, *Državni razvojni program 2001–2006 (predlog)*. Ljubljana 2001.

⁵ Council of Europe, Resolution (76) 28 concerning the adaptation of laws and regulations to the requirements of integrated conservation of the architectural heritage. V: *European cultural heritage (Volume I)*. Strasbourg 2002, Council of Europe Publishing, 199–207.

⁶ Council of Europe, Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (Granada, 3 October 1985) (ETS No. 121) and explanatory report. Nav. delo, 109–130.

⁷ Council of Europe, Convention for the Protection of the Archeological Heritage (revised) (Valletta, 16 January 1992) (ETS No. 143) and explanatory report. Nav. delo, 131–150.

⁸ Council of Europe, European Landscape Convention (Florence, 20 October 2000) (ETS No. 176) and explanatory report. Nav. delo, 151–174.

⁹ *Trajnostna raba dediščine* je raba dediščine le na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzroča izgube spomeniških lastnosti, tako da ostaja neokrnjena njena sposobnost zadovoljevanja kulturnih potreb in pričakovanj sedanje in prihodnjih generacij. *Trajnostni razvoj dediščine* je zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi bile s tem okrnjene možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb po dediščini, ki bodo predvidoma večje. Trajnostni razvoj dediščine je kontroliran razvoj, omejen tako, da ne povzroča njene degradacije. Predpostavlja poznavanje dediščine kot neobnovljivega ustvarjalnega vira, njegovo rabo do določenih mej in usmerjanje gospodarsko-družbenega in prostorskega razvoja s ciljem trajne ohranitve dediščine.

interes se je prenesel tudi na druge kulturne in zgodovinske (ne dediščinske) značilnosti življenjskega okolja. Pojmovanje dediščine kot omejitvenega dejavnika za nove izzive je že daleč preseženo. Po prvem srečanju vodij vlad in držav članic Sveta Evrope¹⁰ se pospešeno uveljavljajo nova ideja na izhodišča v Svetu Evrope in Evropski uniji (še posebno v okviru delovanja evropskih kulturnih ministrov), katerih rezultat je tudi posodobitev pojmovanja kulturne dediščine in nove smeri njenega varstva in ohranjanja. Povezane so z uveljavljanjem nove politične vloge dediščine,¹¹ tako tudi vloge dediščine kot dejavnika ekonomskega, družbenega povezovanja in trajnostnega razvoja kot ene največjih potreb razširjene Evrope¹² ter končno vlogo dediščine pri odgovoru na izzive globalizacije.¹³

Vsi ti dokumenti tudi bolj ali manj neposredno opozarjajo na potrebo – poleg osrednje vloge lastnika pri odločanju o vseh postopkih v zvezi z dediščino – za vzpostavitev ugodnih pogojev za obnovitvene posege lastnikom ali drugim financerjem dediščine ter njihovo ustrezno upravljanje. Slednje pobude vsebujejo tudi Evropska prostorska razvojna perspektiva,¹⁴ Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine¹⁵ kakor tudi Evropski vodič po podeželski stavbni dediščini.¹⁶ Še posebno pa postavlja v ospredje človeka kot lastnika, uporabnika, financerja, občudovalca, načrtovalca ipd. Okvirna konvencija Sveta Evrope o pomenu kulturne dediščine za družbo.¹⁷

Nove, dodatne vsebine in vidiki kulturne dediščine, opredeljeni v naštetih dokumentih, ob omenjeni širitvi strokovnega zanimanja na vse kulturno okolje, pogojujejo in narekujejo dodatne zadolžitve tudi etnologom. Dopolniti in utemeljiti jih moramo tudi z Univerzalno deklaracijo o kulturni raznovrstnosti¹⁸ in s Konvencijo o varstvu nematerialne kulturne dediščine.¹⁹

Najkonkretnejše gradivo, ki opredeljuje ukrepe za podporo financiranja varstva stavbne dediščine, je Priporočilo 6. Odbora ministrov št. R (91).²⁰ Podrobneje definira finančne ukrepe, kot npr. podpore, posojila, obdavčevanje in posebne ukrepe za podpiranje sponzorstva posameznikov, podjetij in ustanov.

»Ukrepe za ohranitev in ponovno oživitev«, ki so upoštevali tudi izkušnje in možnost finančnih spodbud lastnikom dediščine, smo podrobneje obdelali v Tretjem skupnem poročilu o zgodovinskih središčih Regij Delovne skupnosti Alpe-Jadran.²¹

Med drugim je tudi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope leta 2003 sprejela Resolucijo o davčnih olajšavah za dejavnost ohranjanja kulturne dediščine.²²

Domači predpisi in dokumenti, ki urejajo varstvo kulturne dediščine

Okvir ureditve področja varstva kulturne dediščine pri nas omogoča Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo.²³ Sedanja institucionalna ureditev dejavnosti varstva kulturne dediščine temelji na določbah Zakona o varstvu kulturne dediščine.²⁴

Zakon opredeljuje pravico do odškodnine (52. čl.) lastniku spomenika, če se mu zaradi varstvenega režima poslabšajo pogoji za gospodarsko izkoriščanje spomenika, in tega ni mogoče nadomestiti z drugo dejavnostjo v okviru opredeljenega varstvenega režima. Lastnik spomenika ima pravico do vlaganja javnih sredstev (53. čl.), če zahtevajo vzdrževanje ali posegi v spomenik zaradi njegovega varstva ali prenove izredne stroške, ki presegajo gospodarsko korist in običajne stroške vzdrževanja.

Kljub dejstvu, da zakon opredeljuje »ohranjanje in varovanje dediščine kot skrb vseh in vsakogar« ter vsebuje določbo, da je »dediščino treba ohranjati in varovati v vseh okoliščinah« (4. čl.), ne obstaja noben zakonski mehanizem, ki bi zagotavljal financiranje kulturne dediščine tako glede spomeniških lastnosti kakor fizičnih struktur nepremičnin.

¹⁰ Council of Europe, First Summit (Vienna, 8–9 October 1993). Excerpt from the Final Declaration. V: *European cultural heritage (Volume I)*. Strasbourg 2002, Council of Europe Publishing, 15.

¹¹ Council of Europe, Fourth European Conference of Ministers responsible for the Cultural Heritage (Helsinki, 30–31 May 1996). Helsinki Declaration, Resolution No. 1, No. 2. Nav. delo, 43–49.

¹² Council of Europe, Second Summit (Strasbourg, 10–11 October 1997). Excerpt from the Final Declaration. Nav. delo, 16.

¹³ Council of Europe, Fifth European Conference of Ministers responsible for the Cultural Heritage (Portorož, Slovenia, 6–7 April 2001). Declaration, Final Declaration, Resolution No. 1, No. 2. Nav. delo, 50–59.

¹⁴ European Union, Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning, *European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. Potsdam 1999, European Commission.

¹⁵ Council of Europe, European Conference of Ministers responsible for Regional Planning, *Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent*. Council of Europe Publishing, Hannover 2000.

¹⁶ Council of Europe, European Conference of Ministers responsible for Regional Planning, *European Rural Heritage Observation Guide*. Ljubljana 2003. www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/Environment/CEMAT

¹⁷ Council of Europe, Committee of Ministers, Draft Framework Convention on the value of Cultural Heritage for society and its Explanatory Report. Faro 2005.

¹⁸ UNESCO, *Universal Declaration on Cultural Diversity*. UNESCO 2001, Paris 2002.

¹⁹ UNESCO, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural heritage. Paris 2003. <http://www.portalunesco.org/culture>

²⁰ Council of Europe, Recommendation No. R (91) 6 on measures likely to promote the funding of the conservation of the architectural heritage. V: *European cultural heritage (Volume I)*. Strasbourg 2002, Council of Europe Publishing, 251–258.

²¹ Delovna skupnost Alpe-Jadran, *Tretje skupno poročilo o zgodovinskih središčih, »Ukrepi za ohranitev in ponovno oživitev«*. Gradec 2003, 60–72.

²² Council of Europe, Steering Committee for Cultural Heritage (CDPAT), Recommendation 1634 (2003) of the Parliamentary Assembly on Tax incentives for cultural heritage conservation (tipkopis), Strasbourg 2004.

²³ Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/02).

²⁴ Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99).

Žal se le redki zavedamo dejstva, da je varovanje in ohranjanje vrednot kulturne dediščine mogoče uspešno izvajati le v primeru, da se v nacionalnih politikah na področjih, ki zadevajo dediščino, uveljavi smotnost ohranjanja obstoječega stavbnega sklada tudi kot dokazane ekonomske kategorije.

Politika urejanja prostora in gospodarskega razvoja mora v svoja temeljna izhodišča prevzeti veliko širši obseg varovanja kulturne dediščine kot doslej. Večplastni učinki take politike se bodo pokazali šele v daljšem časovnem obdobju in bodo nedvomno dopolnili uspešnost varstvenih načel in vlaganj, ki se sicer napačno kažejo kot zgolj ožje varstveno področje. Naj komentiram to trditev: kulturna dediščina je praviloma plod dolgotrajnega razvoja in ne nekega 'ad hoc' nasilno zastavljenega dejanja, kot se (pre)pogosto poraja ali načrtuje danes. Pomeni dolgoročno, trajno vrednost v razmerju do sodobnih, praviloma izsiljenih posegov (kot npr.: novogradnje, predelave, rušenja, namerno zanemarjanje stavb zaradi špekulacij z zemljišči), katerih učinke ne moremo vnaprej ustrezno ovrednotiti.

Direktorat za kulturno dediščino koordinira²⁵ (so)financiranje obnov razglašanih kulturnih spomenikov s proračunskimi sredstvi Ministrstva za kulturo s seznama »Kulturnega tolarja«, spomenikov v lasti Republike Slovenije, dalje spomenikov v lasti lokalnih skupnosti, verskih skupnosti in spomenikov v lasti drugih pravnih in fizičnih oseb na podlagi razpisa. Ugotavljamo zmanjševanje vsote sredstev za zadnji sklop spomenikov na račun prvih dveh.

Podatki o vlaganju sredstev drugih financerjev, to je občin, Rimskokatoliške cerkve in lastnikov v vzdrževanje in obnovo kulturnih spomenikov, ki se ne sofinancirajo iz državnega proračuna, niso popolni. Grobe ocene prispevkov zasebnih vlagateljev so v zadnjem desetletju dosegle do 1/4 sredstev, ki jih za obnovo in vzdrževanje namenjajo država in občine. Ocenjujemo, da se ta delež v zadnjem času povečuje in se bo predvsem zaradi tega, ker subvencije iz javnih sredstev ne krijejo vseh stroškov, še povečeval. Po drugi strani so državne pomoči (kakor tudi lokalnih skupnosti) namenjene pretežno programom obnov in strokovno vprašljivim rekonstrukcijam spomenikov.

Zaradi pomanjkljive koordinacije tudi niso znani podatki o vlaganjih drugih resorjev (programi za razvoj podeželja, investicije v šolstvo, zdravstvo, javno upravo itd.). Večja koordinacija na tem področju je nujna zaradi pridobitve finančnih podpor iz strukturnih skladov Evropske unije.

Kot je rečeno v uvodnem poglavju, država in večina občin (še) nimajo mehanizmov za podpiranje rednega ali investicijskega vzdrževanja posameznih spomenikov, dediščine in območij. Ta je z gospodarskega in varstvenega vidika vsekakor učinkovitejši kot vlaganje v obnove in rekonstrukcije ruševin ali težko rešljivih spomenikov.

Področje finančnih podpor za zasebnike (fizične in pravne osebe) in lokalnih skupnosti, ki želijo vlagati v vzdrževanje in obnovo kulturne dediščine, je v Sloveniji med najbolj zanemarjenimi področji kulturne politike. Kljub finančnim

obremenitvam, ki jih zakonska določila nalagajo lastnikom in uporabnikom spomenikov, država zanje zaenkrat ne priznava drugih finančnih olajšav kot tistih, ki jih je nudil splošni fiskalni režim v okviru zakonodaje in jo je urejal davek na dohodnino, davek na dobiček pravnih oseb, davek na dodano vrednost ipd. Edini izjemi sta Zakon o dedovanju in zaenkrat še veljavni Zakon o nadomestilu za uporabo stavbnih zemljišč, kjer je dejstvo, da gre za kulturni spomenik, razlog za določene davčne olajšave.

Pri nas sponzoriranje varstva nepremične kulturne dediščine s strani podjetij skoraj ne obstaja, deloma zaradi slabo razvite zavesti o pomenu dediščine, deloma zaradi tega, ker so bile pravne osebe oproščene davka na dobiček le do skupne višine treh tisočink dohodka. Zasebniki so z novo davčno zakonodajo oproščeni do višine dveh (prej treh odstotkov) dohodnine od sredstev, ki jih namenjajo v človekoljubne in splošno koristne namene, med katerimi je upoštevana tudi obnova kulturnih spomenikov.

Financiranje ohranjanja kulturne dediščine, ki ni spomenik, je predvsem stvar lastnikov oziroma investitorjev posegov v prostor. Na podlagi sprejetih zakonskih in mednarodnopravnih obveznosti naše države, ki se, kot že predstavljeno, nanašajo na celostno varstvo²⁶ stavbne in arheološke dediščine, nekateri investitorji zagotavljajo tudi financiranje tistega dela posegov, ki je potrebno za ohranitev dediščine.

»Analiza stanja na področju kulture in predlog prednostnih ciljev«²⁷ v usmeritvah in ukrepih poudarja potrebo po uvedbi novih, dopolnilnih mehanizmov državnega subvencioniranja obrestnih mer za posojila, namenjenih za vzdrževanje in obnovo kulturnih spomenikov. Ukrepi predvidevajo tudi izboljšanje stanja na področju davčnih olajšav za lastnike kulturnih spomenikov (davek na dohodek, davek na premoženje, pri lokalnih dajatvah, davek na prenos lastništva – v primeru dedovanja ali darovanja itd.). V analizi so tudi opredeljeni ukrepi izboljšanja stanja na področju sponzoriranja dediščine ter mecenstva z davčnimi spodbudami in drugimi metodami, ki bi podpirale sponzorske ustanove, v katerih bi združevali sredstva za financiranje različnih oblik varstva dediščine. Predvideni ukrepi so usmerjeni v oblikovanje sklada kulturne dediščine (že dvakrat neuspelo oblikovanje!), pritegnitev vseh

²⁵ Po ukinitvi Uprave RS za kulturno dediščino s 1. 1. 2004 pokriva upravne naloge s področja kulturne dediščine Direktorat za kulturno dediščino v okviru Ministrstva za kulturo.

²⁶ *Celostno varstvo* stavbne dediščine vključuje varstvo kot bistveni cilj kulturne politike, urejanja prostora in urbanizma. Spodbuja programe za njeno: obnovo in vzdrževanje, rabo izročeni znanj in gradiv, ki so bistveni za prihodnost dediščine. Zavzema se za: primerno rabo, dostop javnosti in sodelovanje vseh pristojnih služb. Je smiselna porazdelitev nalog ohranjanja dediščine na različne državne organe in lokalne skupnosti ter sodelovanje med njimi. Državljeni – lastniki dediščine in drugi zainteresirani (društva, združenja, nevladne organizacije) so pomemben in enakopraven soudeleženelec pri sprejemanju odločitev na vseh ravneh odločanja.

²⁷ Ministrstvo za kulturo, *Analiza stanja na področju kulture in predlog prednostnih ciljev*. Ljubljana 2002.

razpoložljivih virov financiranja oz. vključevanja v projekte drugih sektorjev, izboljšanje strokovnega varstva s financiranjem pilotnih projektov, predhodnih študij in strokovnih zasnov.

Trije državni strateški dokumenti: »Analiza ...«, »Strokovne zasnove za varstvo nepremične kulturne dediščine za pripravo strategije prostorskega razvoja Slovenije«²⁸ in Smernice za načrtovanje za strategijo prostorskega razvoja Slovenije (razvoj dejavnosti varstva kulturne dediščine in varstvo kulturne dediščine)²⁹ opredeljujejo štiri splošne cilje, ki izhajajo iz Strategije gospodarskega razvoja Slovenije 2001–2006 s prioriteta in ukrepi.

1. Kulturna dediščina bo na področjih, ki jih pokriva Ministrstvo za kulturo, deležna takšnega strokovnega, pravnega in finančnega varstva, ki bo omogočilo sedanjim in prihodnjim rodovom uživanje v dediščini. V ta namen je treba razvijati strokovno in pravno varstvo, izboljšati finančne mehanizme in dolgoročno ohranjanje dediščine. Opredeljeni so tudi operativni cilji od usklajevanja politik na področju celostnega ohranjanja dediščine, podpore novim oblikam financiranja, razvojnega načrtovanja in upravljanja, nadgradnja sistema financiranja od sedanjih neposrednih državnih pomoči z drugimi oblikami. Predvidene so podpore drugim varstvenim projektom, ki celostno ohranjajo in oživljajo dediščino. Prvi cilj predvideva tudi podpore nevladnim organizacijam na področju ohranjanja kulturne dediščine, lokalnim skupnostim pri prevzemanju odgovornosti za ohranjanje kulturne dediščine, pilotni primer prenosa pristojnosti za izvajanje varstva dediščine na mestne občine, izboljšanje strokovne ravni varstva.
2. Kulturna dediščina bo dostopna čim širšemu krogu ljudi in jo bodo prebivalci Slovenije občutili kot vrednoto, s katero se identificirajo, in za katere ohranjanje se je vredno potruditi. Zato je treba izboljšati dostopnost do dediščine in povečati njen identifikacijski, vzgojni in gospodarski potencial (med drugim npr. uvajanje centrov za obiskovalce, oziroma interpretacijskih centrov).
3. Ohranjanje dediščine bo upoštevano kot prispevek h kakovosti življenja in kot vzpodbuda za vzdržni gospodarski in družbeni razvoj v celoti in še posebej kot sestavina urejanja, prenove in oživljanja mest in drugih naselij, razvoja podeželja in manj razvitih območij. V ta namen je treba zagotoviti dediščini vlogo spodbujevalca vzdržnega razvoja in kakovosti življenja. (Med drugim je treba tudi zagotoviti takšne finančne mehanizme v okviru politike skladnega regionalnega razvoja in drugih sektorskih politik na stanovanjskem, komunalnem, turističnem, kmetijskem, šolskem področju, da bodo poleg doseganja temeljnih ciljev prispevali k ohranjanju dediščine. Predvideni so tudi posebni razvojni projekti v območjih s posebnimi razvojnimi problemi, ki bodo ustvarjali nove razvojne možnosti za gospodarsko in trajnostno rabo dediščinskih potencialov.)

4. Slovenija bo bolj prepoznavna v Evropi in v svetu kot država, ki ima sicer nekaj izjemnih spomenikov, predvsem pa jo oblikujeta številna in raznovrstna kulturna dediščina in razvita skrb za njeno ohranjanje; tako je treba povečati prepoznavnost Slovenije v Evropi in v svetu s pomočjo kulturne dediščine. Ohranjanje dediščine je sestavina ohranjanja na regionalnih in lokalnih ravneh prepoznavne krajinske, arhitekturne in druge identitete. (Med drugim tudi predvideva ratifikacijo Konvencije o varstvu podvodne arheološke dediščine ki je v teku; medtem ko je državni zbor ratificiral UNIDROIT konvencijo o ukradenih in nezakonito izvoženih predmetih kulturne dediščine že leta 2004.)

»Nacionalni program za kulturo: 2004–2007«³⁰ obsega 10 splošnih prioritet kulturne politike, deloma povzete po usmeritvah Evropske unije.

Splošni cilj na področju varstva kulturne dediščine predstavlja:

- I. Ohranjanje in razvoj kulturne raznolikosti Slovenije z varstvom kulturne dediščine ter povečanje njene dostopnosti. Med ukrepe sodi tudi uvajanje posrednih finančnih spodbud za vlaganje v dediščino.
Sledijo cilji:
  1. Zagotoviti dostopnost celovitih informacij o kulturni dediščini.
  2. Zagotovitev ustreznih pogojev za varovanje in hranjenje nacionalne kulturne dediščine, razvijanje strokovno, organizacijsko in informacijsko učinkovite javne službe ter skrb za raziskovalno infrastrukturo.
  3. Zagotavljanje pogojev za učinkovito izvajanje javne arhivske službe in ustrezno varstvo arhivskega gradiva.
  4. Vključevanje kulturne dediščine v sodobno življenje in razvoj, izboljšanje dostopnosti dediščine in povečanje njenega identifikacijskega in vzgojnega potenciala.
  5. Zagotoviti dediščini vlogo dejavnika v gospodarskem razvoju ter vlogo spodbujevalca trajnostnega razvoja in kakovosti življenja. (Uresničevanje cilja zahteva tudi oblikovanje konkretnih programov in projektov varovanja dediščine, ki vključujejo gospodarske učinke; organiziranje podpore javnosti v obliki patronatov, oblikovanje finančnih in upravljalških orodij.)
  6. Povečati vključenost Slovenije v mednarodni prostor s pomočjo kulturne dediščine.
  7. Izboljšati dostopnost do podatkov o arhivskih fondih in zbirkah, ki jih hranijo slovenski javni arhivi, za različne kategorije uporabnikov.

²⁸ Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, *Strokovne zasnove za varstvo nepremične kulturne dediščine za pripravo strategije prostorskega razvoja Slovenije – predlog*. Ljubljana 2003.

²⁹ Ministrstvo za kulturo, Uprava RS za kulturno dediščino, *Smernice za načrtovanje za strategijo prostorskega razvoja Slovenije (razvoj dejavnosti varstva kulturne dediščine in varstvo kulturne dediščine)*. Ljubljana 2003.

³⁰ Ministrstvo za kulturo, *Nacionalni program za kulturo: 2004–2007*. Ljubljana 2004.

Ob zaključku prispevka bi se osredotočila še na naslednje aktualne državne dokumente, ki se nanašajo na obravnavano temo:

Koalicijska pogodba o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandat 2004–2008 v poglavju o kulturi (18) med drugimi predvideva:

- preučitev uvedbe davčnih olajšav za mecene, donatorje in sponzorje;
- izboljšanje varstva kulturne dediščine s tem, da bo poskrbela, da bodo politike na drugih področjih, ki neposredno zadevajo kulturno dediščino, upoštevale interese varstva.³¹

Strategija razvoja Slovenije³² v peti razvojni prioriteti – Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja – v poglavju o Razvoju nacionalne identitete in kulture predvideva (med drugimi pomembnimi pogoji za njen razvoj) v 11. alineji spodbujanje vlaganja in razvijanje javnega in zasebnega partnerstva v kulturi.³³

Ministrstvo za kulturo je ob predlogu sprememb štirih »davčnih« zakonov v letu 2005, ko so bili še v medresorskem usklajevanju, predlagalo nekaj rešitev, ki bi omogočile odbitek vlaganj v vzdrževanje in obnovo spomenikov pri dohodnini in pri davku na dobiček pravnih oseb. Žal ti predlogi niso bili sprejeti, in to z obrazložitvijo, da niso v skladu z usmeritvijo v postopno odpravljanje različnih davčnih olajšav.

Najverjetneje bo Ministrstvo za kulturo ta vprašanja reševalo v okviru zakona o spodbujanju vlaganj v kulturo, ki je v pripravi.

Zaključek

Predstavila sem ključna dejstva mednarodnih predpisov in domačih dokumentov v zvezi z varstveno dejavnostjo in financiranjem obnovitvenih posegov, ki smo jim v določeni meri dolžni slediti. Konkretizacija sama in z njo povezana učinkovitost pa je odvisna le od politične volje posamezne države.

V prispevku sem želela opozoriti na pomembno dejstvo, da (bo) le projektno delovanje varstvene dejavnosti v povezovanju z drugimi resorji (tako glede načrtovanja, financiranja in neposredne izvedbe posegov), omogoča(lo) ustrezne učinke. Po drugi strani pa me skrbi njegovo udejanjanje, saj npr. za financiranje obnovitvenih posegov na stavbah, ki so ovrednotene kot kulturna dediščina, nimamo niti ustreznih finančnih mehanizmov.

Leta 2003 je minilo že 90 let od uvedbe profesionalne spomeniške službe, preselili smo se v nove prostore, ki so kot prvi v zgodovini namenjeni varstveni dejavnosti. Kljub obsežni reorganizaciji in novi varstveni zakonodaji, ki je v pripravi, upam in verjamem, da bomo dolgoročno uspeli razviti tudi nove, ustrezne vsebine varstvene stroke in instru-

mente neposrednih varstvenih posegov.

Pri novih zadolžitvah varstvene stroke bi lahko poleg dodatno pridobljenih interdisciplinarnih znanj (kot npr. mediacija, komuniciranje, marketing), s katerimi bi še poglobili odnose z lastniki kulturnih spomenikov in dediščine, veliko pripomogle tudi (zaenkrat) premalo izkoriščene nevladne organizacije na varstvenem področju in oblikovanje posebnih delovnih skupin za pripravo razpisne dokumentacije za pridobitev evropskih in domačih proračunskih sredstev.

Literatura:

Council of Europe 2000: European cultural heritage (Volume I), Intergovernmental cooperation: collected texts. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe 2000: European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT), Guiding principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent. Hannover: Council of Europe Publishing.

Council of Europe 2003: European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT), European Rural Heritage Observation Guide. Ljubljana. http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Environment/CEMAT

Council of Europe 2004: Steering Committee for Cultural Heritage (CDPAT), Recommendation 1634 of the Parliamentary Assembly on Tax incentives for cultural heritage conservation. (Tipkopis). Strasbourg.

European Union 1999: Informal meeting of Ministers responsible for spatial planning of the member states of the European Union, European Spatial Development Perspective. Potsdam: Published by European Commission.

UNESCO 2002, Universal Declaration on Cultural Diversity, Paris: UNESCO.

UNESCO 2003: Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris. <http://www.Portalunesco.org/culture>

Delovna skupnost Alpe-Jadran 2003: Tretje skupno poročilo o zgodovinskih središčih: Ukrepi za ohranitev in ponovno oživitvev. Gradec.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99).

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/02).

Pogodba o Evropski uniji (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/04).

Ministrstvo za kulturo 2002: Analiza stanja na področju kulture in predlog prednostnih ciljev. Ljubljana.

Ministrstvo za kulturo 2003: Uprava RS za kulturno dediščino, Smernice za načrtovanje za strategijo prostorskega razvoja Slovenije (razvoj dejavnosti varstva kulturne dediščine in varstvo kulturne dediščine). Ljubljana.

Ministrstvo za kulturo 2004: Nacionalni program za kulturo: 2004–2007. Ljubljana.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije 2003: Strokovne zasnove za varstvo nepremične kulturne dediščine za pripravo strategije prostorskega razvoja Slovenije – Predlog. Ljubljana.

³¹ Slovenska demokratska stranka, Nova Slovenija – krščanska ljudska stranka, Slovenska ljudska stranka in Demokratična stranka upokojenecv Slovenije, *Koalicijska pogodba o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije*, Ljubljana 2004, 75.

³² Urad za makroekonomske analize in razvoj, *Strategija razvoja Slovenije*, Ljubljana 2005.

³³ Nav. delo, 63.